

Schilderijgedichten

(Bloemlezing Anton Korteweg, maart 2012, voor ONETS, april 2012)

P.C. Boutens

Meisje met dood vogeltje

Musée des Beaux-Arts, Brussel

Weet je nog van den anderen keer,

Van de pijn die onbekend was:

Hoe diep doorschrijnde 't eerste zeer

Toen je aan geen zeer gewend was?

Nu stak opeens een vreemde kou

Tot heel in je hart je lijf door,

Die 't vogeltje dat je troosten wou,

In je bevende vingertjes stijf vroom...

Wij deden ons best met woord en daad...

Ook ons ging 't net als het jou ging:

Een mensch gaat slecht met zichzelf te raad

Van zijn eersten stap tot zijn trouwring.

Wij werden gewaarschuwd vóór en na

Tegen leed dat meer dan een traan nam –

Wij leerden alleen bij eigen schâ
De dingen waar het op aankwam.

Want leven is overleven, kind:
Opkomen uit slaap, leed, doodspijn.
En pas ervaring bate vindt
Bij 't even flikkerend noodsein...

Doe maar als had je niets gehoord!
En leef naar eigen wijsheid.
Daar is niets ergers dan kindermoord
Op den langen weg naar de grijsheid.

Uit: *Tusschenspelen*, Den Haag 1942

Portret van het meisje met de dode vogel, Zuidnederlandse school, omstreeks
1520, Koninklijk Museum voor Schone Kunsten van België, Brussel

Rutger Kopland

Winter van Breughel, de heuvel met jagers
en honden, aan hun voeten het dal met het dorp.
Nog even, maar hun doodmoeie houding, hun stap
in de sneeuw, een terugkeer, maar bijna zo

langzaam als stilstand. Aan hun voeten groeit
en groeit de diepte, wordt wijder en verder,
tot het landschap verdwijnt in een landschap
dat er moet zijn, en er is, maar alleen

zoals een verlangen er is.

voor hen duikt een pikzwarte vogel. Is het spot
met de moeizame poging tot terugkeer naar het leven
daar beneden: de schaatsende kinderen op de vijver,
de boerderijen met wachtende vrouwen en vee?

Een pijl onderweg, en hij lacht om zijn doel.

Uit: *Al die mooie beloften*, Amsterdam 1978

Pieter Brueghel, *Jagers in de sneeuw*, 1565, Kunsthistorisches Museum,
Wenen

Anna Enquist

Terugkeer van de jager

De middag was een lichtgeworden paradijs. Het hoge
sneeuwland nam hem op. Er was geen tijd, geen
honger en het dal waar zijn moe huis moest staan
bestond niet meer. Geen schuld, geen spijt.

Wanneer de zon hem onverbiddelijk verlaat hervindt
de jager zich verstijfd en kwaad. Als voor een kind
wordt hem de tijd tot plaats, tot afstand die hij
wegtrapt. Om zijn schouders vlijt zich zwaar,

als de ontkende jaren, het gedode dier. Wurgend.

Zo opent zich het asgrauw dal waar mensen
die hij kent zwoegen met vuur en hout. Hij hoort
het stil gekras van schaatsen op de vijver. Haat

het huis waarin hij woont en veilig is. Vernederd
buigt hij voor seizoen en uur. De jager smijt
de schatten die hij meebracht in de gore sneeuw:
een zak vol dood, bevroren bloed, koud vuur.

Uit: *Soldatenliederen*, Amsterdam 1991

Pieter Brueghel, *Jagers in de sneeuw*, omstreeks 1565, Kunsthistorisches
Museum, Wenen

Ida Gerhardt

Confrontatie

De Zwaan van Asselijn die levensgroot
het hele doek diagonaal beslaat
en uitwijst met gezag, de vleugels wijd,
die waagt te naderen tot zijn areaal.

Een aartszwaan, strijdbaar op het nest bedacht,
waar driftig wat nog amper is beveerd
het daglicht zoekt en tikt tegen de schaal.
En straks zich onvervaard te water waagt.

En wie hier achteloos denkt voorbij te gaan
of omkeert op zijn schreden en blijft staan,
hij wordt gedagvaard tot een kort geding.
Het eindeloos verdaagd verhoor vangt aan:
'Wat hebt gij met uw kinderen gedaan?'

Uit: *De adelaarsvarens*, Amsterdam 1988

Jan Asselijn, *De bedreigde zwaan*, omstreeks 1650, Rijksmuseum,
Amsterdam

Jan Eijkelboom

Pieter de Roovere als ambachtsheer van Hardinxveld (Aelbert Cuyp)

Hoog in het luchtruim geboetseerd
kijkt op zijn paard de man naar voren
maar wijst intussen naar de zalm
die onder hem wordt vastgehouden
door 't knechtje dat daar staat en
naar hem opziet. Het tilt van de zojuist
gevangen vis een kieuw omhoog
zodat de heer, indien hij keek,
een vurig rood zou zien, als van
het mutsje dat de jongen dekt.
Zelf draagt de heer een hoed met pluim
van een verfijnder, meer bestorven rood.
De connaisseur roemt het fluweel
van zijn voorname jas.

Mijn oog

komt niet tot rust, het reist
tussen de ruiter en de jongen,
van de verlopen, nog hautaine
maar dodelijk vermoeide blik
naar dat wijdopene, dat schuchter
en toch eindeloos vrij kijken.

Tegen de strook van karig licht
onder het oordeel van de wolken

daagt eindelijk het besef:

van beiden ben ik de gelijke.

Uit: *Kippevleugels*, Amsterdam 1991

Aelbert Cuyp, *Pieter de Roovere als ambachtsheer van Hardinxveld*, voor
1652, Mauritshuis, Den Haag

Jan Emmens

Meesterwerk

Wat nu de Saul van Rembrandt betreft,
mij ontbreekt het wel eens aan een tulband en iemand
die harp of harpsichord voor mij speelt,
aan een scepter en een bescheiden gordijn
waarmee ik tranen kan drogen.

Uit: *Autobiografisch woordenboek*, Amsterdam 1963

[Atelier van] Rembrandt, *Saul en David*, omstreeks 1658, Mauritshuis,
Den Haag

Ed Leeflang

Als Paulus

Wij kijken zonder hoop in wie dan ook,
de kin nadert de romp steeds meer.

Het naslagwerk in onze handen
leidt af, zij leggen het haast neer.

Ons voorhoofd fronst zich in het spottend licht,
wenkbrauwen kwamen van het vorsen
tenslotte tot hun hoogste standen.

In ons gezicht versteent de wang,
oogranden hebben zich verwijld;
het wil niet staan naar hoon
en niet naar stank, naar zelfverwijld.
En het weerstaat de aanvechting daartoe.

Nu zal het buiten weer zijn
dat voor burens iets betekent, maar
wij zijn alleen en onderweg is onze blik,
die zich heeft afgewend van wandel,
naar de spiegel toe.

Uit: *De veren*, Middelburg 1984

Rembrandt , *Zelfportret als de apostel Paulus*, 1661, Rijksmuseum,
Amsterdam

Willem van Toorn

Vermeer: *Gezicht op Delft**

Ik maak je hierin aanwezig.

Je schaduw kondigt je aan

om een hoek. Boodschappen gedaan

in onzichtbare stegen. Bevend

raakt geschilderd zonlicht je aan

als je verschijnt op de kade.

Gehoede regenten staan

te wachten op dode schepen.

Ze kijken je na. Joffer. Zeker

laat ik er één bij je slapen

vannacht, als ik je in leven

houd, driehonderd jaar hiervandaan.

Uit: *Een kraai bij Siena*, Amsterdam 1979

Johannes Vermeer, *Gezicht op Delft*, omstreeks 1658, Mauritshuis, Den Haag

Anton Korteweg

Meisje met de parel (Johannes Vermeer)

Ze lijkt wel voorheen God! – de ogen van
het *Meisje met de parel*, ogen zijn het
die altijd overal je zien, waarheen en hoe
je kijkt. Maar toch, van haar mag ik nog wel
zoals ik nu al jaren lang, zij vindt niet dat
mijn leven anders moet, dat zie ik aan
haar blik. Ik wilde wel nog meer: dat ze
naar mij, juist en alleen naar mij, verlangt
en ik. Maar hoe ik ook probeer, dat krijg
ik toch haar oog niet uit. Hooguit, heel soms,
vindt het dat ik nog niet hoeft weg te gaan.
Ik zwijg dan nog over het blauw van haar
tulband. Daar kan niets naast bestaan.

Uit: *Stand van zaken*, Amsterdam 1991

Johannes Vermeer, *Meisje met de parel*, omstreeks 1660, Mauritshuis,
Den Haag

C.O. Jellema

En écoutant Schumann (Khnopff, Brussel)

Met ogen dicht vermoedelijk. Haar hand
die haar gezicht tot het profiel verhult
is van het luisteren veel meer vervuld
- tot schelp gewelfd; horen werd buitenkant -

dan onder 't donker haar haar hoofd. Zij spant
zich in. Muziek, die droefheid van geduld...
Gerommel in haar maag geeft zij de schuld
dat hem een woord ontluistert: muzikant.

Zichtbaar (voor ons) de vingers van wie speelt,
handen, manchetten, wit zoals de toetsen
achter haar rug. – Er zijn. Bestaat dat wel?

en droomt weg naar een ongehoorde bel.

Met schrik ziet zij: het zilver is vergeeld.

Morgen de meid zeggen het eerst te poetsen.

Uit: *De toren van Snelson*, Amsterdam

Fernand Khnopff, *Luisterend naar muziek van Schumann*, 1883,
Koninklijk Museum voor Schone Kunsten van België, Brussel

Als toegift eerst het bekendste beeldgedicht uit de Nederlandse literatuur en vervolgens uit de wereldliteratuur

Ida Gerhardt

De akelei

Dürer

Toen hij het kleine plantje vond,
boog hij aandachtig naar de grond
en dan, om wortels en om mos
groef hij de fijne aarde los,
voorzichtig – dat zijn hand niets schond.

Behoedzaam rondom aangevat
droeg hij het langs het slingerpad
van bos en akker voor zich uit,
en schoof het thuis in 't licht der ruit
zoals hij het gevonden had.

Dan,fluitende en welgezind
mengde hij zoekend eerst de tint;
diepblauw en zwart ineengevloeid,
met enk'le druppels rood doorgloeid,
dat het tot purper samenbindt.

En uur na uur trok stil voorbij;
zó diep verzonken werkte hij,

dat het hem soms was of zijn hand
de vezels tastte van de plant –
zo glanzend kwam de omtrek vrij.

Totdat het gaaf te prijken stond:
de wortels scheem'rend afgerond,
het uitgesprongen groene blad
scherp in zijn karteling gevat
tegen de lichte achtergrond;

de bloemkroon purper violet,
de hokjes om het hart gebed
en boven de geknikte steel
de honingsporen, het juweel
vijfvlakkig: kantig neergezet.

In 't vallend donker toefde hij
nog dralend bij zijn akelei;
dan, in het laatste licht van 't raam
schreef hij de letters van zijn naam

en 't jaartal glimlachend erbij.

Uit: *Kosmos*, Santpoort 1940

Rainer Maria Rilke

Archaischer Torso Apollos

Wir kannten nicht sein unerhörtes Haupt,
darin die Augenäpfel reiften. Aber
sein Torso glüht noch wie ein Kandelaber,
in dem sein Schauen, nur zurückgeschraubt,

sich hält und glänzt. Sonst könnte nicht der Bug
der Brust dich blenden, und im leisen Drehen
der Lenden könnte nicht ein Lächeln gehen
zu jener Mitte, die die Zeugung trug.

Sonst stünde dieser Stein entstellt und kurz
unter der Schultern durchsichtigem Sturz
und flimmerte nicht so wie Raubtierfelle;

und bräche nicht aus allen seinen Rändern
aus wie ein Stern: denn da ist keine Stelle,
die dich nicht sieht. Du musst dein Leben ändern.

(1908)

Rainer Maria Rilke (vertaling Anton Korteweg)

Archaische torso van Apollo

Wij kenden niet zijn ongehoorde hoofd,
waarin de oogappels rijp werden. Maar
zijn torso gloeit nog als een kandelaar,
waarin zijn blik – verdrongen, niet gedoofd –

zich glanzend handhaaft. Anders had de boeg
der borst je niet verblind, in de gebogen baan
der lendenen zou geen glimlach kunnen gaan
naar 't midden, dat weleer de roede droeg.

Zo niet, dan stond dit beeld verminkt, ontkracht,
het zou niet glanzen als een roofdiervacht
onder de bij de schouders afgeknotte nek,

het zou zijn grenzen niet te buiten gaan
zoals een ster: er is geen enkele plek
die jou niet ziet. Verander je bestaan.

Uit: *Tussen twee stilten*, Amsterdam 1982